

Arkeologisk schaktningsövervakning

Bebyggelse lämningar från historisk tid i Enköping

RAÄ 26
Centrum 6:1
Enköping
Uppland

Anna Ölund

UPPLANDSMUSEET

Arkeologisk schaktningsövervakning

Bebyggelse lämningar från historisk tid i Enköping

RAÄ 26
Centrum 6:1
Enköping
Uppland

Anna Ölund

Omslagsbild

Schaktning på innergården i Kvarteret Snickaren Centrum 1:6, även kallat "Garnboden". Kälen hade gått djupt i marken och byggmattorna slutat fungera. Fotot är taget mot norr.

Rapport 2005:20, Arkeologiska avdelningen

Samtliga foton, planer, plan- och sektionsritningar: Anna Ölund

© Upplandsmuseet, 2005

Upplandsmuseet, S:t Eriks gränd 6, 753 10 Uppsala
Telefon 018 – 16 91 00. Telefax 018 - 69 25 09
www.upplandsmuseet.se

Innehåll

Inledning	6
Målsättning	6
Topografi och fornlämningsmiljö	8
Genomförande och metod	10
Undersökningsresultat	12
Schakt 1	12
Schakt 2	14
Schakt 3	19
Schakt 4	22
Diskussion	24
Sammanfattning	25
Referenser	26
Administrativa uppgifter	27

Inledning

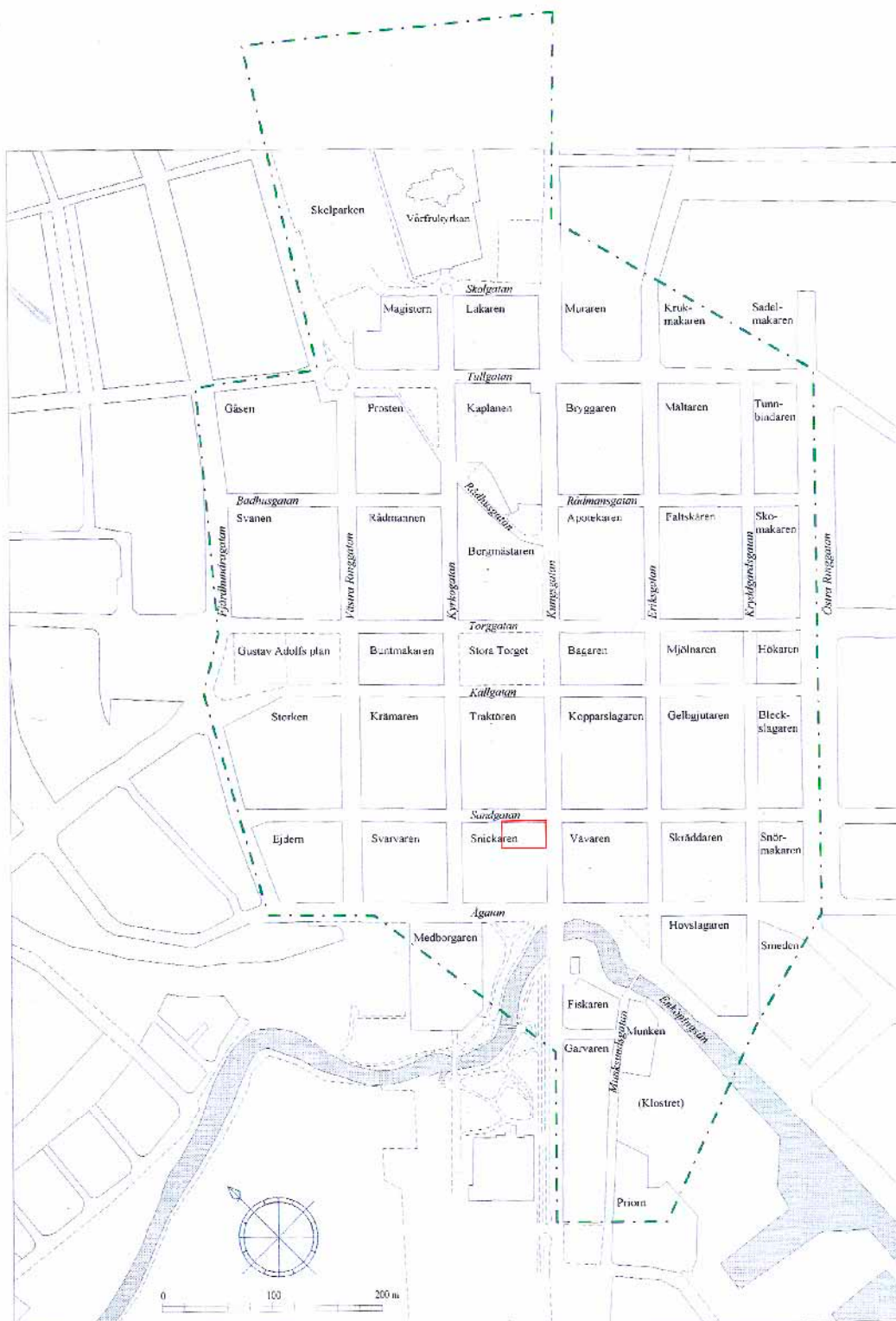

Under den 23-24 mars 2005 utförde Upplandsmuseets arkeologiska avdelning en schaktningsövervakning inom fastigheten Centrum 1:6 i Kvarteret Snickaren i Enköpings stad. Arbetet skedde enligt beslut av kulturmiljöenheten i Uppsala län (dnr 431-125-05) och på uppdrag av Andres Eriksson, ägare till fastigheten. Anledningen till schaktningsövervakningen var nya dragningar av vatten- och avloppsledningar. Arbetet med ledningsdragningar upptogs på nytt den 20 september 2005, efter nytt beslut från Länsstyrelsen i Uppsala län (dnr 431-5950-05). Medel för undersökningarna tillskötts av Länsstyrelsen. Schaktningsövervakningen utfördes av Anna Ölund vid båda tillfällena. Joakim Kjellberg deltog den 23 mars 2005.

Målsättning

Målsättningen med den arkeologiska schaktningsövervakningen var att konstatera och dokumentera de kulturlager som förväntades att påträffas i och med arbetet med nedläggning av nya VA-ledningar. Ett besök på platsen för de nu aktuella arbetena gjordes under hösten 2004, av Joakim Kjellberg vid Upplandsmuseet. Då kunde rikliga kulturlager iaktas i kanten på ett sedan tidigare öppnat schakt i anslutning till den stående bebyggelsen på tomten. Lagerbilden föreföll komprimerad och med väl avgränsade stratigrafiska skikt. Inga träkonstruktioner, men rikligt med träflis, kunde konstateras vilket visade på goda bevaringsförhållanden för organiskt material. Undersökningen skulle därmed försöka svara på hur omfattande lämningarna var, samt när bebyggelsen på tomten hade etablerats.

Figur 1. Karta över Enköping med fornlämningsområdet markerat med grönt. Undersökningsområdet i kvarteret Snickaren markerat med en röd rektangel. Efter Medeltidsstaden 12, Enköping.

Topografi och fornlämningsmiljö

Kvarteret Snickaren ligger inom begränsningen för Enköpings stads fornlämningsområde Raä 26, i S:t Ilians socken. Enköpings topografi är mycket varierande där platsen för Vårfrukyrkan ligger ca 31 m.ö.h. Området kring kyrkan är starkt sluttande för att därefter plana ut ned mot området vid Enköpingsån där nuvarande markyta ligger 3 m.ö.h. (Enköpings kommuns höjdsystem). Flera försök har gjorts att rekonstruera vattenlinjens förskjutning i och med uppgrundning av den del av Mälaren som bildat en vik vid Enköping under medeltid (Gustafsson 1979:3 ff). Historikern Sven Ljung har försökt att rekonstruera strandlinjens utbredning, vilken ska ha gått genom Kvarteret Snickaren under 1300-talet. Runt år 1500 ska hela kvarteret ha varit torrlagt enligt Ljung (Ljung 1963, karta B).

Tidigare arkeologiska undersökning i Enköping har företagits, främst under 1970-80-talen. På senare år har ett flertal mindre schaktningsövervakningar runt om i staden gjorts, liksom en större slutundersökning i Kvarteret Snickaren 6:8, 2004. De tidigare undersökningar som är relevanta för området är en schaktningsövervakning från korsningen Sandgatan – Kyrkogatan som utfördes av Upplandsmuseet under våren 2000 (Syse 2000), ett antal undersökningar från kvarteret Traktören utförda mellan 1944 och 1992, samt en undersökning av kvarteret Vävaren 1978. Inom kvarteret Snickaren utfördes som tidigare nämnts en arkeologisk slutundersökning 2004.

- I korsningen Sandgatan - Kyrkogatan påträffades bevarade kulturlager, under ca 0,8 m tjocka fyllnadsmassor. Kulturlagrens tjocklek uppgick till 0,3-0,4 m (Syse 2000).
- I kvarteret Traktören dokumenterades 1944 lämningar från flera träkonstruktioner, bland annat en brunn (Upplandsmuseet top ark). I den nordöstra delen av kvarteret Traktören utfördes en av de hittills största arkeologiska undersökningarna i Enköping, åren 1975-76. Då påträffades 1,5 m tjocka kulturlager och anläggningar i form av stenläggningar, hägnader, bryggor och ett flertal byggnader. Undersökningen genererade 1500 fynd. Fynden och lämningarna daterades till 1200-1500 tal (AiS 1976; AiS 1978). Inom fastigheten centrum 13:4 i samma kvarter, gjordes en arkeologisk provundersökning 1982. 1,5 m tjocka kulturlager med en uppskattad datering till 1400- 1700 tal kunde konstateras (Svedberg 1982). Inom samma tomt utfördes 1992 en antikvarisk kontroll, då ett nytt hus skulle byggas. Delar av en stensatt gata, sannolikt anlagd under 1700-talet, påträffades vid schaktningsarbetena (Bergquist 1999).
- I kvarteret Vävaren, vid hörnet av Sandgatan-Kungsgatan gjordes en arkeologisk undersökning 1978. Här påträffades relativt omfattande bebyggelse lämningar från 1700-talet i ca 1,5 m tjocka kulturlager (Svedberg 1981).
- I korsningen Kyrkogatan-Sandgatan gjordes en större undersökning 1986, där bebyggelse lämningar och en gränd framkom. Bebyggelsen tycks ha fått

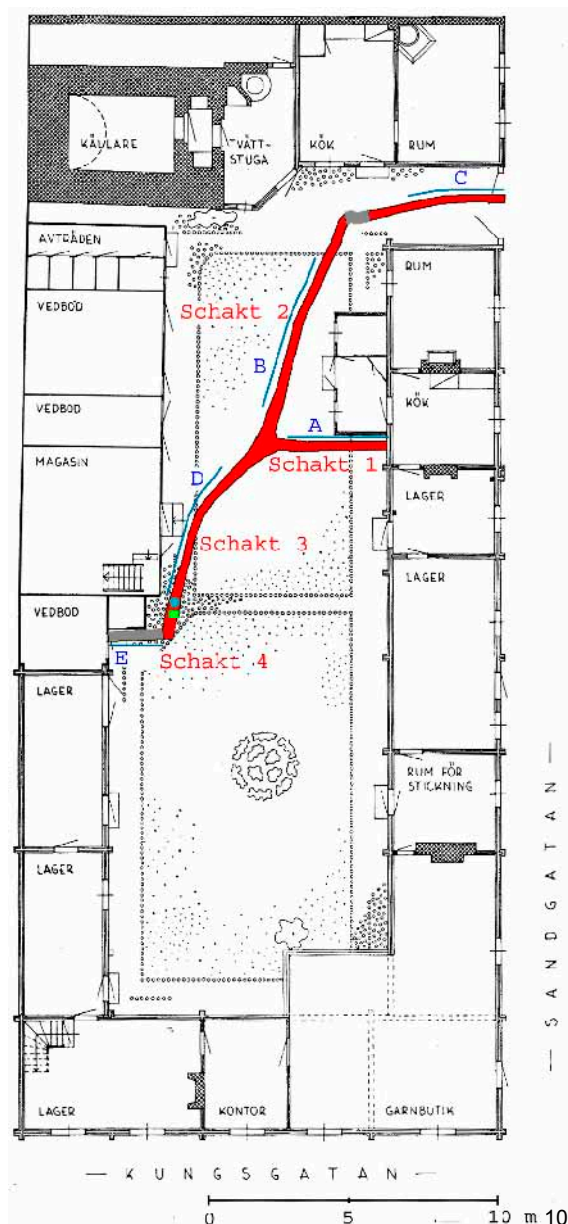
en etablerad karaktär vid 1600-talets mitt och gränden vid 1600-talets slut (Mogren 1988).

- Kvarteret Snickaren, fastigheten Centrum 6:8, som undersöktes under hösten 2004 generade en stor fyndmängd med en datering från slutet av 1500-tal till 1800-tal. Kulturlagrens tjocklek var mellan 0,4-0,8 m (Kjellberg, Ölund manus). Kulturlagertjockleken var som högst i det östra området, i riktning mot stadens centrala delar och den tomt där schaktningsarbetena nu företagits. I kvarteret gjordes även en provundersökning i hörnet Ågatan-Kungsgatan 1981. Fyllnadsmassorna uppgick till 0,7 m. Under dessa fanns 0,2-0,4 m tjocka kulturlager bevarade som bedömdes tillhöra tiden 1500-1800 tal (Gustafsson 1981).

Genomförande och metod

Arbetet tog sin början den 23 mars 2005. Marken var fryst efter en period med låga temperaturer och snöfall. Schaktningsarbetet utfördes av Kalle Billgren med en minigrävare med 0,6 m skopbredd. Beställaren av arbetet, Anders Eriksson deltog också i markarbetet. Eftersom de nya ledningsdragningarna var tänkta att till största del läggas ned i befintliga ledningsschakt, var sannolikt stora delar av exploateringsytan störd. Vid schaktning i orörda kulturlager skulle dessa handgrävas och dokumenteras i plan. Sektions- och planritningar upprättades på ritfilm i skala 1:20. Samtliga foton togs med digitalkamera. Schakten har ritats för hand efter uppmätning utifrån de stående byggnaderna. Endast ett fåtal fynd påträffades och få av dessa kunde med säkerhet knytas till sin kontext. Fynden återdeponerades i schaktet och de fynd som samlats in har gallrats. Marknivån på gården beräknas till 4 m.ö.h. efter gatuplanen från 1950 (Medeltidsstaden 12, Enköping).

Figur 2. Plan över fastigheten Centrum 6:1 i kvarteret Snickaren. Schakten markerade i rött, de plangrävda partierna i grått och sektionerna i blått. Pumpen är grönmärkerad och brunnen blå. Upprättad efter N. Sundqvist karta i "En bok om Enköping" 1944.

Den frusna marken medförde skador på de övre marklagren. Schakten blev i praktiken ca 1-1,2 m breda i överytan och 0,6 m breda i den undre delen. Schaktningen påbörjades invid huskroppen till det renoverade huset längs Sandgatan. Därifrån löpte det ut mot innergården, i 90 graders vinkel från huskroppen (Schakt 1). Placeringen av schakten var avhängig tidigare ledningsdragningar. De tidigare schakten var handgrävda och ca 0,4-0,5 m breda. Från schakt 1 var det först tänkt att fortsätta sträckan i riktning mot söder, mot Kungsgatan. Den äldre rörledningen visade sig dock inte löpa åt detta håll, varpå riktningen ändrades mot norr. Ledningen kunde därmed kopplas på vid trottoaren på Sandgatan. Sträckan från schakt 1 till Sandgatan har kallats Schakt 2 (fig 2).

Den 20 september återupptogs arbetet på innergården. Anledningen var att vatten och avloppsledningar behövdes till gårdsfastigheten, för att göra denna del av fastigheten bebodig. Redan i mars hade vi observerat att en äldre ledning tycktes löpa från hörnet av schakt 1 och 2, i riktning mot pumpen (fig 2). Den äldre ledningen löpte som antagits till pumpen. Från pumpen drogs kortast möjliga schakt in i fastigheten, schakt 4 (fig 2). Schaktningsarbetena utfördes även vid detta tillfälle av Kalle Billgren, med minigrävare och 0,6 m bred skopa. De nya rören placerades ovan de äldre på ett djup av 1,2 m.

Figur 3. Det var mycket trångt på fastighetens innergård under schaktningsarbetet och den arkeologiska undersökningen. Foto mot norr.

Undersökningsresultat

Schakt 1

Det fanns ingen anledning till plangrävning i schakt 1, då vi följde befintlig ledningsdragning. Den södra sektionen var störd av det äldre schaktet, varpå en sektion (A) av den norra delen dokumenterades. Grävandet vidtog intill husväggen och för att få ett naturligt fall uppgick schaktdjupet till 1 m i den östra delen och 1,5 i den västra. De översta 0,5 m utgjordes av olika lager av påfyllnadsmassor. Därunder fanns varvigt ljusgrått lager med flera mikrohorisonter (6). En skärva hämrad yngre rödgods påträffades. I detta lager fanns en lins med träflis (7), som låg ovanpå 0,2-0,3 m stora stenar. Under stenarna syntes ett murbruksskikt (8). Under lagret vidtog ett utjämningslager av gulorange kompakt sand (9). Lagren har tolkats utgöra resterna efter en bebyggelsefas, där murbruket, träflislagret och stenarna i lager 6 troligen är resterna efter en konstruktion. Konstruktionen har uppförts på det påförda utjämningslagret 9.

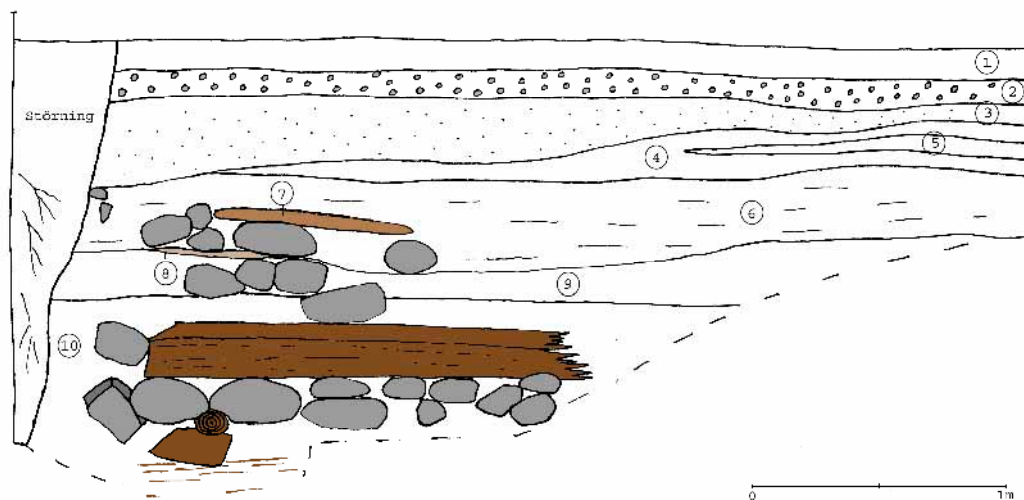
Under utjämningslagret fanns ett mörkt humöst gråbrunt lerlager, där en horisontellt liggande trästock påträffades. Under trästocken fanns en tydlig syllstensrad av 0,2-0,35 m stora stenar och under dessa skymtade ytterligare trärester och kvistar, vilka tolkats som en rustbädd. Alltså fanns minst två bebyggelseskitet.

Figur 4. Foto på sektion A i schakt 1, där de båda bebyggelseskitet syns under de övre fyllnadsmassorna.

Undersökningen fortsatte till 1,5 m djup under marknivån. För att få en uppfattning om kulturlagrens totala tjocklek användes en sond. Blålera påträffades vid 2 m djup under befintlig markyta. Lagren under de nu dokumenterade 1,5 m var mycket kompakt blöt kulturpåverkad lera med trärester.

{ SHAPE * MERGEFORMAT }

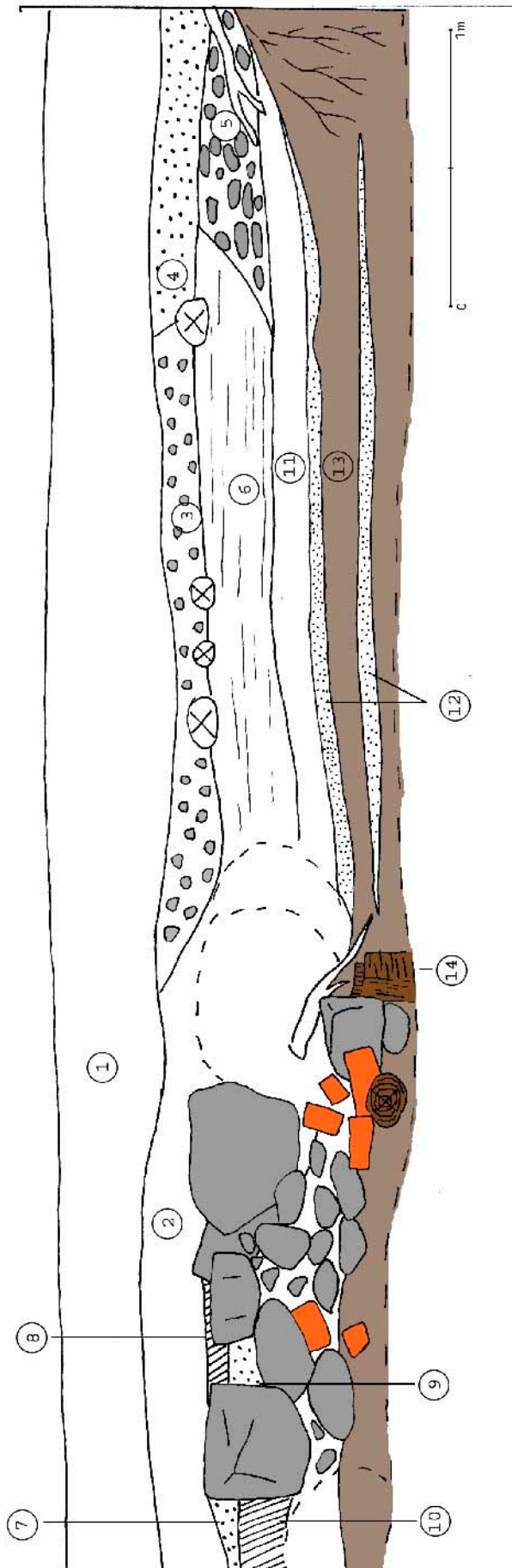
Figur 5. Sektion A med lagerbeskrivning, ritad mot norr. De två bebyggelsefaserna syns tydligt i de olika lagren med sten och trä.

Schakt 2

Schakt 2 löpte från schakt 1 och norrut, för att efter ca 5 m vika av mot NNÖ, mot den port som leder in på gården från Sandgatan. Schaktets längd uppgick till ca 12 m, bredden var 0,6 m. Hela schaktets östra sida var störd av tidigare markarbeten och endast små partier med kulturlager kunde iakttas. På innergården hade större träd växt, vars rötter stört stora delar av den begränsade yta som innergården utgör. Stora delar av den västra sektionen var även störd, men en 6 m lång sektion med kulturlager och bebyggelseämningar kunde dokumenteras.

Under det påförda fyllnadslagret (1) av mörk gråbrun humös lera med mycket sten och tegel, fanns tre olika fyllnadslager (2, 3 och 4). Under lager 2 fanns 0,4-0,5 m stora kvaderhuggna stenar som låg horisontellt. Schaktningen i detta område var komplicerad och ett flertal stenar togs bort med maskin. Lagerbilden mellan stenarna i den södra delen av sektionen förvånar något (7,8, 9 och 10). Troligen har området grävts om och givit upphov till lagerbilden. De stora stenarna utgör troligen en syllstensrad som anlagts på utjämningslager 11, som utgjordes av grovkornig heterogen sjösand. Ovan detta i sektionens norra del fanns ett varvigt lager (6) som tolkats som avsatt på plats, samt ett stenbemängt lager (5). Möjligen utgör dessa rester efter en gårdsplan.

Under de större stenblocken i sektionens södra del fanns ett skikt av mindre sten 0,1-0,2 m stora. I detta skikt fanns även hela tegelbrockor. Dessa komponenter har tolkats som ingående i ett äldre bebyggelseskikt. Under tegelbrockorna och stenarna fanns en liggande stock som sågats av vid tidigare markarbeten, samt en stående trästock med okänt djup. Trästockarna har troligen utgjort en rustbädd till den äldre påträffade bebyggelsefasen. De låg nedtryckta i ett mörkt gråsvart kraftigt kulturpåverkat lager (13). I lagret fanns en lins av påförd grovkornig sjösand på samma nivå som stenarna och teglet. Detta påförda lager skulle kunna utgöra resterna efter ett utjämningslager. Inga fynd var möjliga att knyta till denna sektion, varpå bebyggelsefasernas etablering ej går att avgöra. Vid sondning i sektionens södra del observerades grovkornig sjösand 1,50 m under markytan. Kulturlagrens tjocklek uppgår till 0,6 m i denna del. I sektionens norra del nåddes inte sjösand eller annat antropogent opåverkat material med sonden. Kulturlagertjockleken uppgick här till minst 0,8 m.

Figur 6. Sektion B med lagerbeskrivning, ritad mot väster.

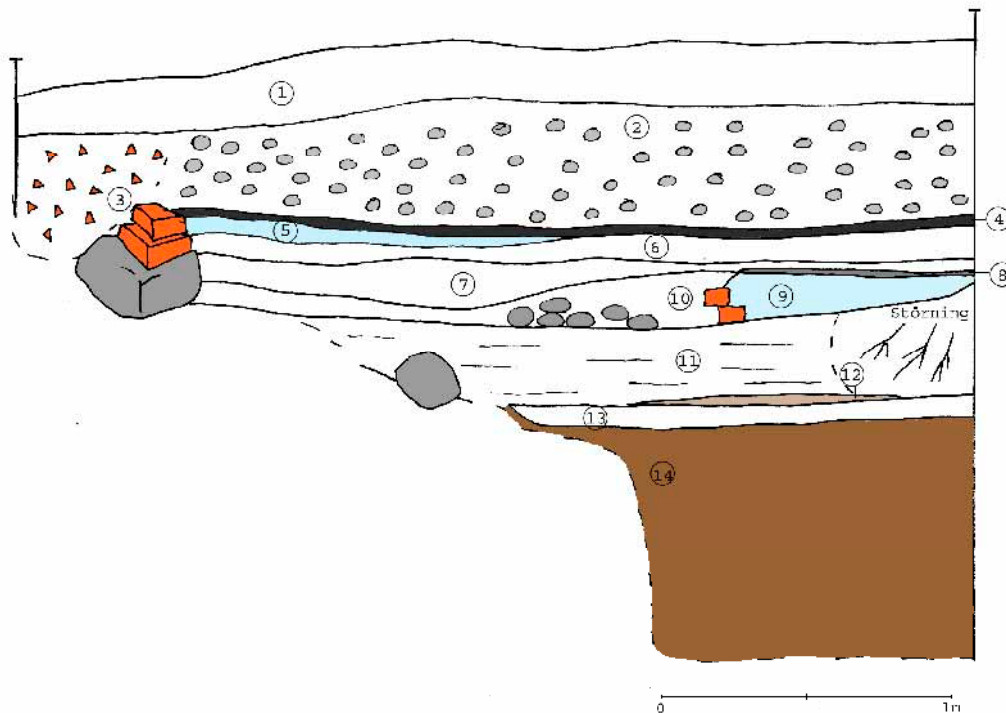
1. Mörkgrå humus med mycket sten och tegelkross (märkyta).
2. Varvig vitgrå sandig lera med inslag av tegelkross och sten (påfört).
3. Gråvitt grovkornigt grus (påfört).
4. Gulbrun heterogen grovkornig sand (påfört).
5. Område med rikligt av 0,05-0,15 m stora stenar, blandat med homogen gulbrun sand (påfört).
6. Varvigt parti med kompakta kulturlager som utgörs av påförda sandlager varvade med brungrå sotig lera, med inslag av tegelkross, kol och fragmenterade djurben (avsatt).
7. Homogen gulbrun sand.
8. Mörk brunsvart sandblandad humus.
9. Homogen gulbrun sand.
10. Mörk brunsvart sandblandad humus.
11. Gulbrun sandig lera med småsten och inslag av tegelkross och kol (avsatt)
12. Gråbrun grovkornig sjösand (påfört).
13. Mörk gråsvart fet lera med mycket kol och träflis, inslag av tegelkross och småsten. Flera mikrohorisonter. (avsatt).
14. Stående tillryxad trästock med okänt djup.

Vid schaktningen den sista sträckan närmast trottoaren på Sandgatan grävdes lagren skiktvis bort, för att i plan upptäcka eventuella konstruktioner och fynd. Den översta 0,5 m utgjordes av fyllnadsmassor som var frysta. Därunder påträffades ett brandlager (4) av kraftigt kol och sotblandad lera. Möjligen kan kollinsen sättas i samband med den stora stadsbranden 1799. Under brandlagret fanns en lins av påförd blålera, möjligen ett konstruktionslager till det som brunnit (5). Ytterligare två utjämningslager sågs under lerskiktet, vilket utgjordes av ljusgul varvig sand med inslag av blålera (6), samt av orange grovkornigt heterogent grus (7). Troligen kan dessa lager också tolkas som markberedningslager till yngre bebyggelse som ej lämnat vidare spår. I schaktets östra del fanns ett tunt sotigt lager (8) och under detta en lins av påförd blålera (9). Hur och varför dessa lager fanns där är oklart. I den västra delen var situationen något klarare. Ett murbruksblandat grått sandlager med inslag av sten (10) utgjorde troligen resterna efter en bebyggelsefas. Vilket även stenen och teglet i sektionens västra del ingår. Därunder vidtog ett varvigt grått sandlager med ställvis tegelkross, som inte närmare har kunnats funktionsbestämmas. Under detta påträffades ett kalklager (12), som låg som ett ”lock” över lager 13 och 14. Dessa lager utgjordes av gödselblandade lera med mycket träflis, bark, kol och kvistar. För att se om detta var ett lager eller en nedgrävning fortsatte schaktningen till ett djup av 2,15 m under markytan. Troligen hade schaktet hamnat mitt i en gigantisk gödselgrop, vilket även framgick av lukten. Kalklagret hade sannolikt lagts på gropen i syfte att dämpa lukten och hålla råttor och annat borta. Regnet, den vattenfyllda gödselgropen, det tilltagande mörkret och schaktets beskaffenhet omöjliggjorde vidare undersökning. Hur djup och stor denna nedgrävning var är alltså oklart.

Figur 7. Sektion C, med den mycket djupa gödselgropen. Fotot taget från schaktkanten.

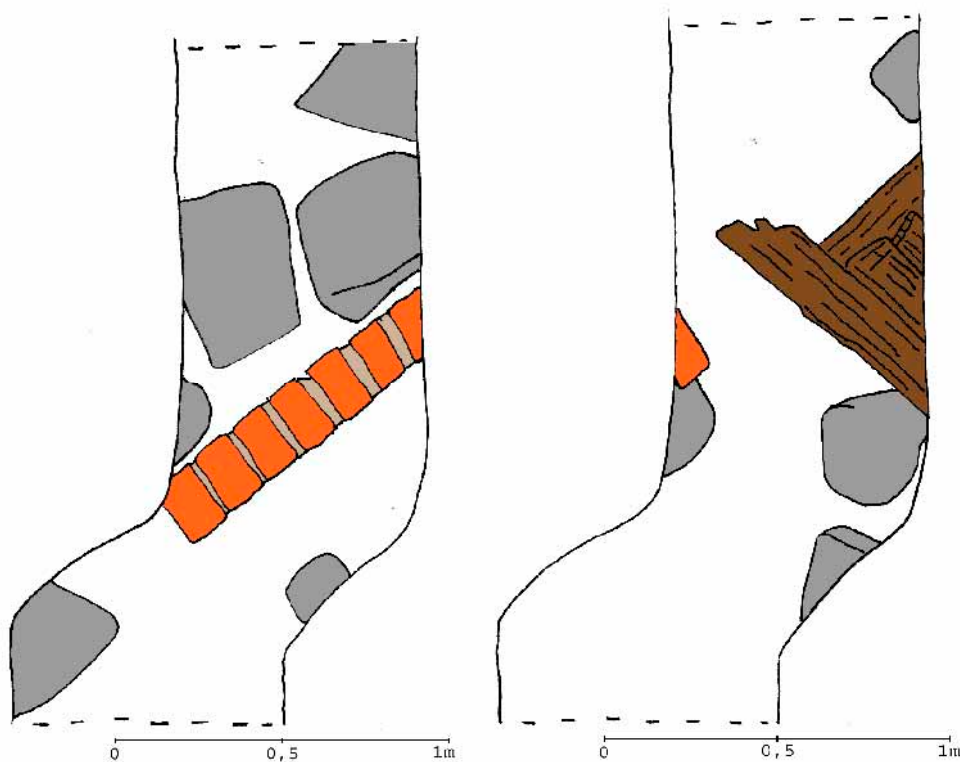

{ SH/

Figur 8

1. Mörkgrå humus med sten och tegelkross (markyta).
2. Utfyllnadslager av 0,05 m stora stenar med grus (påfört).
3. Tegelkross i gråbrun siltig lera (avsatt?).
4. Brandlager av kraftigt kol och sotblandad lera (avsatt).
5. Blålera (påfört)
6. Ljusgul varvig sand med inslag av blålera (påfört).
7. Orange heterogent grovkornigt grus (påfört).
8. Sotblandad grå lera.
9. Blålera (påfört).
10. Murbruksblandat grått sandlager med inslag av sten (avsatt).
11. Varvig grå lerig sand med inslag av tegelkross.
12. Homogent gråvitt kompakt kalklager (påfört).
13. Barkblandad och gödselblandad mörkbrun lera med kol och kvistar (deponerat).
14. Gödselblandad mörkbrun lera med kol, träflis, bark och kvistar (deponerat).

Schakt 2 svängde av mot nordöst och gårdsinfarten. Detta parti var mycket stört av rötter och tidigare markarbeten. I den sista sträckan av schaktet upp mot trottoaren på Sandgatan var det inte längre möjligt att följa befintligt schakt då detta fortsatte norrut. I denna del av schaktet utfördes därmed plangrävning genom skiktvis grävning med grävmaskinen. Detta var mycket komplicerat med tanke på den frusna markytan som revs upp i stora stycken. 1 m under markytan påträffades ett flertal större (0,5-0,7 m) kvaderhuggna stenar som tycktes omrörda. Bredvid stenarna fanns en pryddigt lagd tegelrad av tegelbrockor 30 x 15 x 8 cm stora, som sammanfogats med fragmentariskt murbruk (fig 9). Raden löpte i öst-västlig riktning. Tyvärr var området på båda sidorna om tegelkonstruktionen stört, vilket medför att en tolkning av dess funktion ej går att göra. De stora stenarna togs bort med maskin och under dem 1,5 m under markytan framkom ett mörkt brungrått något sotigt lerlager. Vid rensning av lagret påträffades liggande grova träplankor i nord-sydlig riktning, samt en underliggare i öst-västlig riktning (fig 9). Troligen utgör plankorna golvtilljorna i ett hus som ligger 1,6 m under marknivå (4 m.ö.h.).

Figur 9. Planritning över plangrävt parti. Den vänstra ritningen upprättades 1 m under markytan och den högra på 1,6 m under marknivå som beräknats vara 4 m.ö.h.

Schakt 3

Schakt 3 grävdes i och med att arbetet återupptogs den 20 september 2005. Denna gång slapp vi problemen med frusen mark och schaktningen och därmed undersökningen var enklare att genomföra. Schaktet grävdes från hörnet av schakt 1 och 2, där en koppling lades ned i mars. Riktningen följde huset mot söder och den pump som stod vid husknuten av den gamla magasinssdelen. Schakt 3 grävdes i befintlig rörgrav, varpå endast den västra sektionen uppvisade kulturlager.

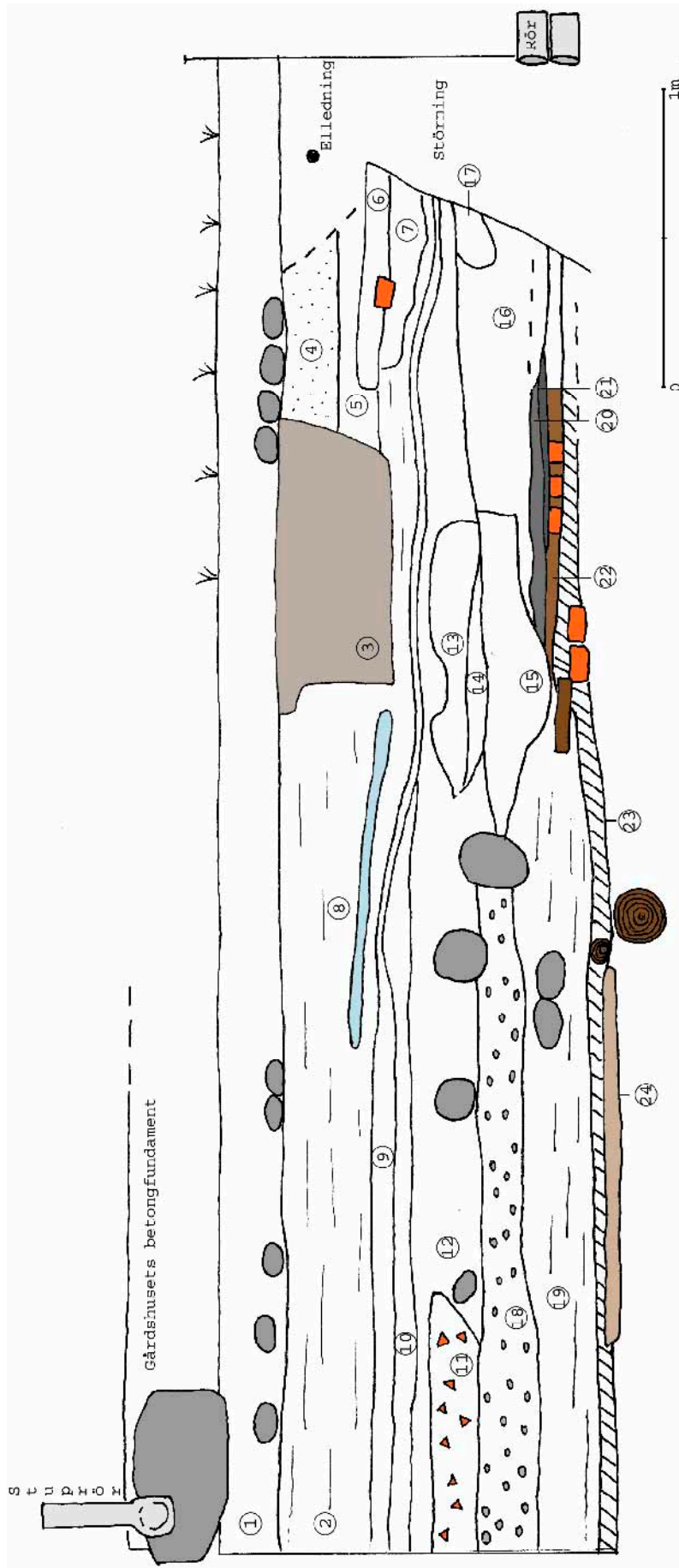
Figur 10. Kalle Billgren i minigrävaren påbörjar grävning i schakt 3. Foto mot söder.

Den östra sektionen var störd av tidigare markarbeten. I den västra sektionen fanns ett påfört marklager som utgjort gårdsytan (1), vilket innehöll fina rundade kullerstenar som legat utefter husets droppränna. Under detta observerades ett påfört utjämningslager innehållande olika varviga sandskikt (2). En tydlig nedgrävning hade stört de påförda sandskikten. Ytterligare utjämningslager för dropprännan utgjorde troligen lager 4. Som spår efter äldre nedgrävningar vittnar troligen lager 5, 6 och 7, samt 13, 14 och 15. Vad dessa nedgrävningar har haft för funktion är oklart. De övre och de undre lagren delades upp av ett tydlig ljusgult sandstråk av påförd sand (9). Under detta fanns ett brungrått siltlager med kolstänk. I sektionens södra del påträffades ett parti av tegelkross omgiven av humös lera (11). Möjligen utgör tegelkrossen tillsammans med stenarna på samma nivå (12), mycket fragmentariska och sparsamma rester efter ett bebyggelseskikt. Under denna eventuella bebyggelsefas påträffades ett stenblandat gruslager som troligen utgör ett markberedningsskikt (18). I sektionens norra del fanns ett varvigt kulturpåverkat lager (16), som låg ovanpå två kollager. En tydlig byggnationsfas kunde iakttas i sektionens nedre del som utgörs av lager 23, 24 och 25. Här fanns resterna efter fet, blöt gråbrun silt med mycket brak och träflis. I och på detta lager fanns trärester, tegelbrockor och en tydlig hård kaka av murbruk.

I schaktet kunde alltså ett bebyggelseskikt med säkerhet konstateras och möjligen ett yngre vars dåliga bevaringsgrad gör tolkningen osäker. I det äldre skiktets lager påträffades en yngre rödgodsskärva med invändig vit dekor och koncentriska cirklar. Skärvan indikerar att lagren kan vara från början av 1600-talet och framåt.

Med hjälp av en sond konstaterades att kulturlager fanns ned till ett djup av 1,6 m under markytan, där grovkornig sjösand påträffades.

Figur 11. Sektion D i schakt 3 med lagerbeskrivning

1. Mörk grå brun humus med kullerstenar och grästörv (markyta).
2. Lager med flera mikrohorisonter av gulbrun- grå grovkornig sand (påfört).
3. Mörk grå brun sot och kolblandad lera (nedgrävning).
4. Gulbrun finkornig sand (påförd).
5. Mörk brun kompakt lerig sand med kolstänk (nedgrävning).
6. Humös mörk brun lucker grusig mylla (nedgrävning).
7. Ljus gulvit sandlins (nedgrävning).
8. Blålera (påförd).
9. Ljusgul finkornig sand (påfört).
22. Brungrå flammig silt med kolstänk (avsatt).
23. Parti med tegelkross, i brun humös siltig lera (avsatt).
24. Brungul varvig sand med inslag av grus.
10. Mörk grå brun lera med kolstänk (nedgrävning).
11. Brun myllig lera med inslag av sot (nedgrävning).
12. Humös siltig lera med kolstänk (nedgrävning).
13. Grå brun sandig silt med flera mikrohorisonter (avsatt).
14. Störning.
15. Stenblandat gulbrunt grus (påfört).
16. Mörkgrå varvig sand med siltinslag och kolstänk (avsatt).
17. Kollins av fel svart kol med bevarad trästruktur (avsatt).
18. Som 20 fast inte lika svart och fet (avsatt).
19. Brun mylla med bevarad trästruktur (avsatt).
20. Mörk grå brun fet, blöt silt med mycket bark och träflis (avsatt).
21. Kompakt murbruk (avsatt).

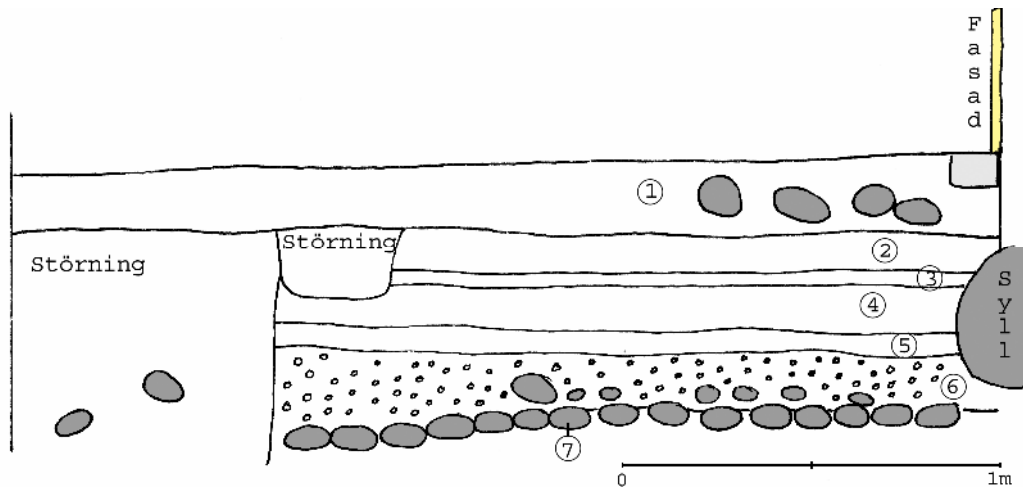
Schakt 4

Schakt 4 grävdes från schakt 3 och in mot huskroppen och den gamla vedboden, vilket var den kortaste sträckan från schakt 3. Sträckan grävdes i tidigare orörda kulturlager. Eftersom rörledningarna skulle ha självfall grävdes endast delen närmast huskroppen 0,68 m djup, sluttande till 0,78 m i den östra delen.

Under den nuvarande markytan fanns ett flertal påförda sand och siltlager. Den östra delen av sektionen var störd, möjligen av tidigare ledningsdragningar. Under de påförda grus- och sandskikten framkom en pryddlig kullerstensläggning. Stenarna var 0,1-0,15 m stora och något avlånga. Troligen utgör de en del av den äldre gatusträckningen som gått genom kvarteret Snickaren före regleringen år 1800. En del av samma gata påträffades även i kvarteret Traktören vid en antikvarisk kontroll 1992 (Bergquist 1999). Rester efter gatan framkom även vid undersökningarna av tomten Centrum 6:8 i hörnet Ågatan-Kyrkogatan 2004 (Kjellberg manus). Antagandet om att gatan skulle vara anlagd under 1700-talet stärks av de fåtal fynd som observerades vid undersökningen. På kullerstensläggningen påträffades tennglaserat kakel, som vanligen dateras till 1800-tal och framåt. Under den östra kanten av stenläggningen påträffades två kritpipsfragment vars form tyder på en datering till sent 1600-1700 tal. Gatan borde därmed ha byggts någon gång under 1700-talet. De nya rördragningarna lades ovanpå stenläggning som alltså inte togs bort.

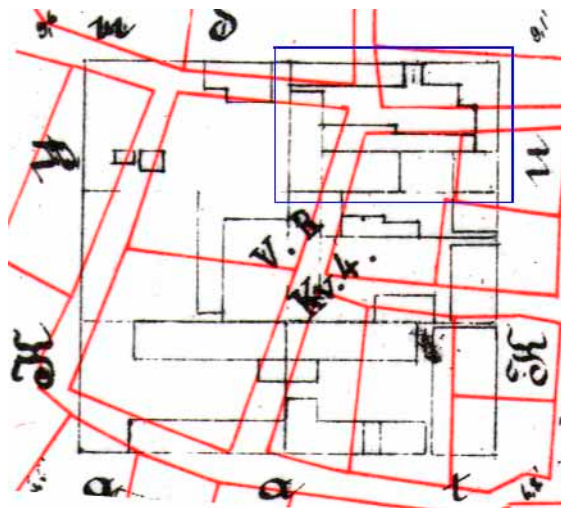

Figur 12. Del av kullerstensläggning som troligen utgör resterna efter en gata som löpt genom kvarteret under 1700-talet.

{ SHAPE * MERGEFORMAT }

Figur 13. Sektionsritning av den södra sektionen i schakt 4.

Figur 14. Den oreglerade gatusträckningens utbredning i det aktuella kvarteret, här rödmarkerad. Den reglerade bebyggelsen är svartfärgad och undersökningsområdet blått (Ur medeltidsstaden 12, Enköping).

Diskussion

På ”garnbodens” innergård i kvarteret Snickaren kunde rikliga kulturlager konstateras. Sammanlagt grävdes ca 40 m schakt med en bredd av 0,6 m. Dessa var till största delen störda av tidigare ledningsdragningar. I de partier som kulturlager fanns var lagerbilden komprimerad med tydligt avgränsade stratigrafiska skikt.

Två bebyggelsefaser konstaterades, varav den äldre med välbevarade träkonstruktioner. Fasen kan grovt dateras till 1600-tal, utifrån stratigrafien och de fåtal fynd som påträffats. Troligen utgör träresterna och stensyllarna lämningarna efter tre olika hus (i schakt 1, i schakt 3 samt i den plangrävda delen av schakt 2). Möjligen hör huset i schakt 1 samman med de rester av ett hus som påträffades i den södra delen av schakt 2. Om de inte hör samman finns alltså resterna efter fyra olika hus från denna fas.

Det yngre byggnationsskiktet var mer fragmentarisk och utgjordes av rester efter stensyllar och en eventuell gårdsyta. Spår efter minst två hus påträffades, möjligen tre (schakt 1,2 och på den plangrävda ytan i schakt 2). De fragmentariska stensyllarna och tegelkrosset i schakt 3 och östra delen av schakt 2 kan möjligen utgöra rester efter ytterligare byggnationer i denna fas. Gissningsvis kan fasen dateras till 1700-tal, då den stratigrafisk ligger under en gatubeläggning från 1700-tal.

En gata som löpt genom kvarteret Snickaren före regleringen år 1800 påträffades i schakt 4. Den stenlagda gatan kan troligen dateras till 1700-tal. Enligt kartöverlägget (fig 14) ska en korsning legat på den undersökta innergården. Hur väl kartan överensstämmer med verkligheten kan diskuteras. Korsningens placering kan dock förklara varför så många husrester påträffats. Bebyggelsens orientering har troligen följt en äldre, ej stensatt gata.

Den mycket stora nedgrävningen i östra delen av schakt 2 som innehöll gödsel, träflis och bark kan tillhöra 1600-talet då den ligger under den yngre bebyggelsefasen. Gropens storlek och djup är oklar. Intressant är dock uppgiften i tänkeboksmaterialet från 1560 som nämner ett område kallat Skarnfjärdingen, vilken ska ha legat östan dynhögen vid Munkgatan. Lokaliseringen borde vara vid nuvarande kvarteret Vävaren ned mot Enköpingsån. Som namnet anger har sannolikt området använts för avfallsdumpning (Ljung 1963:119ff). Kanske har även området i kvarteret Snickaren utnyttjats för detta ändamål.

Vid sondning konstaterades ytterligare ca 0,2-0,6 m tjocka lager, än de som nu dokumenterats. Möjligen innehåller lagren äldre byggnationsfaser. Resultaten från undersökningen överensstämmer med den tidigare uppfattningen om en relativt sen etablering av kvarteren närmast Enköpingsån. Liknande resultat har framkommit i och med undersökningarna i bl.a. Snickaren 6:1 och korsningen Sandgatan-Kyrkogatan. Bebyggelsen tycks på dessa platser fått en etablerad karaktär vid 1600-talets mitt (Kjellberg & Ölund manus, Mogren 1988).

Sammanfattning

I samband med schaktningar för VA-ledningar i Kv. Snickaren, Centrum 6:1 i Enköping, har Upplandsmuseet genomfört en arkeologisk schaktningsövervakning. Arbetet utfördes vid två tillfällen, 23-24 mars samt 20 september, 2005. Schakten som sammanlagt var ca 40 m långa grävdes till övervägande del i befintliga schakt. I de orörda partierna samt i sektionerna kunde rikliga kulturlager konstateras. Två bebyggelseskikt kunde iakttas under rester av en gata som löpte genom kvarteret under 1700-talet. Samtliga lämningar tillhör tiden före Enköpings stadsbrand och den efterföljande regleringen år 1800. Byggnationsskikten kan grovt dateras till 1600-tal respektive 1700-tal. Inga medeltida kulturlager påträffades. De undersökta kulturlagrens tjocklek uppgick till ca 1 m, under 0,6-0,7 m fyllnadsmassor. Den totala kulturlagertjockleken uppskattas till 1,2-1,3 m.

Referenser

AiS 1976. Arkeologi i Sverige 1975. RAÄ rapport 1976 A5. Stockholm.

Bergquist, U 1999. Antikvarisk kontroll vid byggnad på kulturlager. Kvarteret Traktören (Centrum 13:4). Enköping, Uppland.

Gustafsson, J-H. 1979. Medeltidsstaden 12. Enköping. RÄA och SHM rapport. Stockholm.

Gustafsson, J-H. 1981. Rapport. Provundersökning. Kv Snickaren, Centrum 6:4,5. Enköping. Uppland.

Kjellberg, J, Ölund A. Manus. Arkeologisk rapport av undersökningarna 2004 i Kv. Snickaren, (Centrum 6:8) Enköping.

Ljung, S. 1963. Enköpings stads historia 1. Tiden till och med 1718. Enköping.

Mogren, M 1988. Kv Svarvaren, Centrum 5:1, Enköping, Uppland, 1986. RÄA, UV. Rapport. ATA dnr 2966/86.

Sundquist, N. 1944. En bok om Enköping. Uppsala.

Svedberg, V 1982. Rapport. Provundersökning av kulturlager. Kv. Traktören, Centrum 13:4, Enköping, Uppland.

Syse, B 2000. Arkeologisk schaktningsövervakning. Sandgatan och Kyrkogatan. RÄA 26. Enköping. Uppland. Upplandsmuseet rapport 2000:03.

Administrativa uppgifter

Plats: Enköping, Kvarteret Snickaren, Centrum 6:1.

RAÄ nr: 26, S:t Ilians socken

Fornlämningstyp: Kulturlager och bebyggelse lämningar

Undersökningstyp: Schaktningsövervakning

Orsak till undersökningen: VA-ledningsdragning

Undersökningsperiod: 22-24/3, 20/9, 2005

Höjdsystem: Enköpings lokala

Arkeologisk personal, Upplandsmuseet: Anna Ölund (projektledare), Joakim Kjellberg.

Upplandsmuseets dnr: 31/05, 744/05

Upplandsmuseets projektnummer: 8147 och 8171

Beställare: Anders Eriksson

Handläggare på länsstyrelsen i Uppsala län: Ann Segerberg

Länsstyrelsens dnr: 431-125-05 och 431-5950-05

Länsstyrelsens beslutsdatum: 2005-03-15 och 2005-08-26

Dokumentationsmaterial: Förvaras i Upplandsmuseets arkiv

Figur 15. Fint huggna stenar som före den arkeologiska undersökningen låg kring brunnen på iniegården.

